

ایمان مفهوم محوری در ساخت تمدن است/ لزوم اصلاح برخی اصطلاح سازی های متشرعه

عضو هیئت علمی پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن کریم گفت: ایمان، مفهوم محوری برای ساخت تمدن است که اگر به هندسه آن پی ببریم، در تعامل با رقبای خود در سطح جهان می توانیم تولید ایمان کنیم، اما متأسفانه ما از هندسه این مفهوم گرامی غفلت کرده ایم.

عضو هیئت علمی پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن کریم گفت: ایمان، مفهوم محوری برای ساخت تمدن است که اگر به هندسه آن پی ببریم، در تعامل با رقبای خود در سطح جهان می توانیم تولید ایمان کنیم، اما متأسفانه ما از هندسه این مفهوم گرامی غفلت کرده ایم.

ایمان مفهوم محوری در ساخت تمدن است/ لزوم اصلاح برخی اصطلاح سازی های متشرعیه گزارش ایکن، حجت الاسلام والمسلمین سعید بهمنی، عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و معارف قرآن امروز، ۲۹ دی ماه در کرسی ترویجی عرضه و نقد ایده علمی «درآمدی بر نظریه مفاهیم بنیادین قرآن» در دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم گفت: ایده «مفاهیم بنیادین قرآن» در ذهن من قریب به ۲۰ سال است که وجود دارد؛ در دهه هشتاد طرحی به نام شاخص های مطلوب قرآنی را تحقیق کرده و در اختیار شورای توسعه فعالیت های قرآنی قرار دادم و از همین جا ذهنم به تولید این نظریه منتقل شد.

وی با بیان اینکه ما گاهی در برابر اصطلاحات قرآن، اصطلاحاتی را بر ساخته ایم که آن دامنه معنایی واژگانی را ندارد که خود قرآن انتخاب کرده است، تصریح کرد: من در همین طرحی که به شورای توسعه قرآنی دادم، میان مفهوم «انس» که در برنامه های قرآنی بسیار رایج و مصطلح است، با «تمسک» مقایسه کرده و بیان کردم که ما انس را در اسناد راهبردی توسعه فرهنگ قرآنی کشور هدف گذاری می کنیم، در حالی که قرآن و اخبار اهل بیت این هدف گذاری را ندارند.

بهمنی با بیان اینکه انس با قرآن تنها در یک روایت از امام سجاد (ع) نقل شده است، تصریح کرد: در آیات و روایات مفهوم بزرگی به نام تمسک داریم؛ حتی در روایت ثقلین، مفهوم تمسک عمده است؛ یعنی جای این پرسش است که چرا پیامبر به جای تمسک از انس استفاده نکردند؟ بنابراین انس می تواند مفهومی در ذیل مفهوم تمسک باشد.

مسئول دفتر جامعه مدرسین حوزه علمیه قم بیان کرد: چرا ما به مفهوم انس می پردازیم که فقط جنبه عاطفی را در بردارد، در حالی که تمسک تمامی جنبه ها اعم از شناختی و عاطفی و ... را در بردارد؛ انس با کفر هم قابل جمع است، اما تمسک مفهوم متمایز و متعالی است که با کفر و شرک جمع نمی شود؛ آیت الله بی آزار می گفت که در برخی دانشگاه هایی که ایشان در آنجا رفت و آمد داشته، استادان یهودی بودند که با قرآن برای نیازی که به آشنایی با آن داشتند، مأنوس بودند، ولی این انس نمی تواند تمسک به نبال داشته باشد.

وی افزود: دست کم در فقه، شمار زیادی از مفاهیم شرعی هستند و ما به جای اینکه حقیقت شرعی را به کار ببریم، ترجیح می دهیم که تعبیر حقیقت الهی را به کار ببریم؛ طبق این نظریه، اصطلاحاتی که ساخت خداوند است، منحصر در فقه احکام نیستند و گستره وسیعی از مفاهیم را شامل می شوند؛ مثلاً آسمان از منظر ما و کفار یکی است، ولی کافر آسمان را خود بسنده می داند و ما آسمان متکی به قدرت خدا را لحاظ می کنیم.

بهمنی با بیان اینکه نظریات براساس مفاهیم صورتبندی و با مفاهیم اساسی شناخته می شوند، تصریح کرد: مثلاً نظریه تکامل داروین را تنها با واژه تکامل و یا نظریه ملاصدرا را با حرکت جوهری می شناسیم؛ در نظریات قرآنی هم این وضع را شاهدیم؛ مثلاً نظریه استخلاف. بنابراین قرآن کریم سرشار از مفاهیم است که تا روز قیامت منشأ الهام برای ما هستند؛ با این مسئله که آیا این مفاهیم بنیادی نمی توانند مبنای نظریه پردازی ما باشند؟

عضو هیئت علمی پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن با طرح این سوال که مراد ما در این بحث از «مفهوم» چیست؟ اضافه کرد: مراد ما از مفهوم در این بحث در برابر محسوس است؛ یعنی هر چیزی که با حواس پنجگانه درک نشود، مفهوم است؛ مثلاً در مفاهیم قرآنی ما هیچ وقت ایمان و تقوای دیگران را نمی بینیم، ولی از مجموعه کنش های افراد تقوا را انتزاع می کنیم؛ بنابراین این مفاهیم واقعیت دارند، ولی محسوس به حواس ۵ گانه نیستند.

عضو هیئت علمی پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن کریم بیان کرد: اگر ما سلسله مفاهیم را در قرآن دنبال و به مفاهیم

بنیادین برسیم، می توانیم همه مفاهیم معرفتی آن عرصه را تبیین کنیم؛ مثلاً برای نظریه پردازی در عرصه قدرت نرم، آیات زیادی وجود دارند که در مجموع، گویی مبنای قدرت در لسان قرآن، ایمان است. بنابراین تعامل ما با انسان های جهان در صورتی که محارب نباشند، تعامل ایمانی است و ایمان وسیله و هدف است.

لزوم اصلاح برخی اصطلاح سازی های متشرعه

وی افزود: وقتی خداوند اصطلاحات جدیدی ساخت، چرا ما باید در برابر این مفاهیم، مفاهیم دیگری ایجاد کنیم؟ وقتی خداوند مفهوم جهاد را در مفهومی بزرگ تر و عام تر قرار می دهد، چرا ما باید آن را در مفهوم قتال قرار دهیم و منحصر کنیم؟ اگر متشرعه جهاد را در معنای عام آن به کار می بردند و فقط به جهاد قتالی منحصر نمی کردند، چقدر وضعیت بهتری داشتیم؛ بنابراین این نظریه می تواند اصطلاح سازی متشرعه را زیر سؤال ببرد.

بهمنی با بیان اینکه قرآن مشتمل بر اصطلاحات خاص خود است، اظهار کرد: مفاهیم قرآن با مفاهیم لغوی تباین ندارد، ولی خود آن هم نیست؛ به تعبیر آیت الله بروجردی، حقیقت شرعیه همان لغت است، با وجود برخی خصوصیات؛ مثلاً بنده مفهوم فلاح را در قرآن بررسی کردم؛ فلاح در لغت به معنای پیروزی است و ۴۰ بار در قرآن به کار رفته است؛ ۳۶ بار در معنای حرکت و رشد به سمت تقرب الهی است و تنها در چهار مورد در مفهوم لغتی آن. بنابراین در تفسیر و برداشت مفهومی از قرآن باید این مسئله را لحاظ کنیم.

پرهیز از شعار در امور علمی

در ادامه حجت الاسلام والمسلمین محمدهادی یعقوبی ZWj& نژاد، معاون پژوهشی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی گفت: مفاهیم بنیادین در بسیاری از رشته ها در حال مطرح شدن است؛ مثلاً مفاهیم بنیادین در فیزیک، ایمنی، حسابداری و مطالعات قومی و ...؛ هایدگر در همین راستا کتابی با عنوان مفاهیم بنیادین متافیزیک نوشته است.

وی با اشاره به عبارتی از ارائه دهنده بحث، افزود: مفاهیم قرآن از هر نظر کامل بوده و هیچ مفهومی نمی تواند جای آن را بگیرد؛ این حرف درستی است، ولی نوشتن آن در یک کار علمی جنبه شعاری دارد.

این پژوهشگر تصریح کرد: تمسک به قرآن خیلی مهمتر و بنیادین تر است، اما آیا انس نمی تواند همانند تمسک، بنیادین باشد؟ از طرفی در مورد انس با قرآن هم روایات متعدد داریم. مشکل اصلی این است که باید معیار ما در تشخیص یک مفهوم بنیادی روشن شود.

یعقوبی نژاد با بیان اینکه هیچ مفهومی بدون محمل یافت نمی شود، تصریح کرد: مفهوم بنیادی نشانه هایی دارد، از جمله اینکه چه مقدار ارتباط مفهوم با حوزه اصلی فرابخشی نزدیک است؛ همچنین شبکه مفهومی خوشه ای منتزع و خانواده مفهومی دارد که باید این مسئله در تبیین نظریه مور لحاظ قرار بگیرد.

پیگیری نظریه جامع تفسیری

در ادامه حجت الاسلام والمسلمین احمد آکوچکیان به عنوان ناقد گفت: باید هشت مرحله در مفهوم شناسی در مفاهیم قرآن در نظر گرفته شود تا تبیین کاملی در نظریه صورت بگیرد.

وی با بیان اینکه ارائه دهنده نظریه متأثر از شهید صدر است و از جزئی به کلی استقراء می کند که باعث محدودیت هایی برای او هست، تصریح کرد: ما در دوره معاصر، جهان نص را حاضر در جهان مدرن و پسامدرن می بینیم، لذا باید مبانی نظری مرجع را روشن و براساس آن به تفسیر دین برای مخاطب دوره معاصر بپردازیم.

رئیس مرکز تحقیقات استراتژیک توسعه (رشد) همچنین در نقدی به پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن بیان کرد: این پژوهشکده باید نظریه محور و روشمند در پارادایم اجتهاد تفسیری باشد، ولی در سال های اخیر شاهد آن نیستیم؛ در سال های اخیر شاهد افت محسوس هستیم، زیرا به نظریه پردازی تفسیری عنایت بایسته ای ندارند، گرچه این نمونه، از پروژه های شجاعانه در این عرصه است.

وی با بیان اینکه شبکه سازی دانش در هندسه فهم تفسیری نیازمند زبان گفتمانی مشترک است، اظهار کرد: مفهوم شناسی را باید در ذیل نظریه فهم اجتهادی پیگیری کنیم.

همچنین حجت الاسلام والمسلمین محمدصادق یوسفی مقدم گفت: وقتی سخن از مفاهیم بنیادین می شود، این سؤال ایجاد می شود که با نظریه وحدت موضوعی در سور و در کل قرآن چه ارتباطی وجود دارد؟ همچنین تعریف برخوردار از جنس و فصل در مفاهیم بنیادی چیست؟ ضمناً نمونه ای ارائه شود که یک مفهوم زیرمجموعه از مفاهیم وابسته را داشته باشد.

دفاع از پژوهشکده فرهنگ و معارف

رئیس پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن در پاسخ به نقد آکوچکیان تصریح کرد: پروژه های زیادی در این پژوهشکده در حال انجام است که غیر از دایرةالمعارف قرآن عمدتاً در حوزه نقد، نوآوری علمی یا نظریه پردازی است.

عدم استفاده قرآن از واژه انس در رابطه خود با انسان

در ادامه حجت الاسلام بهمنی مجدداً در سخنان گفت: قرآن اگر می خواهد رابطه انسان را با خود سامان دهد، حتماً باید مفاهیمی بیاورد که از زمان نزول تا قیامت هدایت انسان را بر عهده بگیرند. در سرتاسر قرآن هیچ گاه در تعامل با خود، مفهوم انس را به کار نمی برد، ولی شماری از مفاهیم دیگر را به کار برده که پربسامدترین آن دوگانه ایمان و کفر و تمسک است، بنابراین اصالت با مفهوم قرآن ساخته است.

بهمنی افزود: انس هر سه حیاطی شناختی، عاطفی و رفتاری را شامل می شود؛ ما در دریافت و شناخت معرفت می توانیم تمسک کنیم و با شنیدن قرآن، آن را دوست داشته باشیم و در رفتارمان پیوند با قرآن را لحاظ کنیم، ولی انس تنها در سطح عاطفی کارکرد دارد، البته این به معنای بیهوده بودن انس نیست.

این پژوهشگر بیان کرد: ایمان، مفهوم محوری برای ساخت تمدن است که اگر به هندسه آن پی ببریم، در تعامل با رقبای خود در سطح جهان می توانیم تولید ایمان کنیم، ولی متأسفانه ما از هندسه این مفهوم گرامی غفلت کرده ایم.

وی تأکید کرد: اگر قرار است در درون دین، اصطلاحی بسازیم، ابتدا باید از قرآن ساخته شود و اگر قرآن هم اصطلاحی نداشت، در برابر آن واژه سازی نکنیم.